

(Ενδεικτικές Απαντήσεις)

A1α.

1. Σωστό «πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική»
2. Σωστό «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῶ γενεῖ ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν»
3. Λάθος «νενέμηνται δὲ ὧδε ἑῖς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί»

β. Η αντωνυμία «αὐτῶν» αναφέρεται στο ουσιαστικό «τῶν θηρίων».

Το επίρρημα «οὕτω» αναφέρεται στην φράση ερώτηση «Πότερον ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται;»

B1. Η πολιτική τέχνη είναι η τέχνη των πολιτών, η τέχνη της συμβίωσης των ανθρώπων μέσα σ' ένα κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο του διαλόγου των δύο θεῶν (Ερμῆ και Δία) το ζεύγος των εννοιῶν αἰδῶς και δίκην ἔρχεται να συγκεκριμενοποιήσει την πολιτική τέχνη. Ανάμεσα σε άλλες αρετές, επιλέγονται οι δύο κυριότερες, αυτές δηλαδή που ἔχουν διάφανο πολιτικό χαρακτήρα. Ο Δίας για να διασφαλίσει την προοπτική επιβίωσης των ανθρώπων που διατρέχουν τον άμεσο κίνδυνο αφανισμού, αποφασίζει να τους προσφέρει την αἰδῶ και τη δίκην. Ἐτσι θα είναι δυνατή η συγκρότηση κοινωνιῶν και η περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτισμοῦ. Πιο συγκεκριμένα, αἰδῶς είναι το αἶσθημα σεβασμοῦ ἐνὸς μέλους της κοινότητάς ἐναντί των υπολοίπων, ὅλες οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον ἄνθρωπο ἀπὸ ἀντικοινωνική συμπεριφορά (με ἄλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο ἄνθρωπος ὅταν ἔχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ἕνα λεξικό με τον τίτλο Ὅροι, το οποίο ἀνάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αἰδῶς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση ἀπὸ ἀπερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αὐτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για ἀποφυγή της δικαιολογημένης ἐτίκρισης» (412c). Το δίπολο των αρετῶν αἰδῶς και δίκη ἰσοδυναμεί με το σωφροσύνη και δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεῖ ο Πρωταγόρας στο ἐπιμύθιο του λόγου του. Στο ἴδιο πλαίσιο, η λέξη δίκη δεν χρησιμοποιεῖται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία· δίκη: το ὀρθό, το δίκαιο. Κατὰ προέκταση, η δίκη δηλώνει ἐδῶ την ἐμφυτη ἀντίληψη για το σωστό, το κοινό περὶ δικαίου αἶσθημα. Είναι το αἶσθημα της δικαιοσύνης, ἐνὺπαρκτη στον ἄνθρωπο ἀντίληψη για το δίκαιο και το ἀδίκιο, ο σεβασμός των γραπτῶν και ἀγραφῶν νόμων και δικαιωμάτων των ἄλλων καθώς και οι ἐνέργειες για την ἀποκατάσταση αὐτῶν των δικαιωμάτων, ὅταν βάνουσα καταστρατηγούνται ἀπο κάποιον. Η δίκη ἐκδηλώνεται με τη δημιουργία και την τήρηση κανόνων δικαίου, την κατοχύρωση του ὀρθοῦ και του νόμιμου. Ἐτσι περιστέλλεται ο ατομικισμός και ο ἐγωισμός και εξασφαλίζεται η ἁρμονική κοινωνική συμβίωση. Κάθε πολιτισμικά προηγμένη κοινωνία θεμελιώνεται στις ἀξίες της αἰδούς και της δίκης, ἀξίες καθολικές που συνιστοῦν παράγωγα της ἐξέλιξης τόσο της ηθικής συνείδησης, ὅσο και του πολιτισμοῦ που την ἐκφράζει και την κατευθύνει. Χάρη στην «αἰδῶ» και στη «δίκη» εξασφαλίζεται η ἁρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη. Εἰδικότερα η αἰδῶς ὁδηγεῖ σε ὅ,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι» δηλαδή ἐμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεῖ στην κατάρκτηση της αὐτονομίας τους, ἀναγκαῖα για την ἁρμονία της κοινωνίας. Η «δίκη» παρατέμπει στο «πόλεων δεσμοί» δηλαδή σε υπαγορεύσεις οι οποίες δεσμεύουν τη συμπεριφορά των πολιτῶν, ὥστε να ἐπιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δῶρων» συνεπάγεται «φιλιαν» που σημαίνει ὁμόνοια των πολιτῶν ὥστε να συμβιώνουν ἁρμονικά.

B2. Στον διάλογο με τον Ερμῆ, ο Δίας θεωρεῖ ἀπαραίτητη την καθολικότητα των ἀξιῶν της αἰδούς και της δίκης για τους ἄνθρώπους με το ἐπιχείρημα ὅτι η κοινωνία δε μπορεί να συγκροτηθεῖ πολιτικά, ἀν οι βασικές ἰδιότητες που θεμελιώνουν την πολιτική συγκρότηση δεν είναι κοινές σε ὅλα τα μέλη της. Η σημασία και η ἀυστηρότητα του νόμου του Δία τονίζεται ἀπὸ την ἐπιβολή θανατικής ποινῆς στα μέλη που ἀδυνατοῦν να συμμορφωθοῦν στις ἐπιταγές της αἰδούς και της δίκης. Συγκεκριμένα, μέσω της **προστακτικής ἐγκλίσης** «θές» στο **β' ἐνικό πρόσωπο** ο Δίας ἀπευθυνόμενος στον Ερμῆ σε **ευθύ λόγο** δείχνει το σκληρό και ἀμεῖλικτο πρόσωπό του σε ὅποιον δε συμμορφώνεται με τις ἐντολές του. Η χρήση της **ἀναφορικοῦποθετικής μετοχής** συνδυασμένη με την ἄρνηση μη «τόν μὴ δυνάμενον» μας παρατέμπει στο ἐνδεχόμενο πως κάποιιοι μεμονωμένοι ἄνθρωποι δεν την ἀποκτοῦν. Ἐπιπρόσθετα, η **παρομοίωση** ὁποιοῦ δε συμμετέχει στην πολιτική ἀρετή με ἀρρώστια της πόλης «ὡς νόσον πόλεως» υποδηλώνει ὅτι ἀποτελεῖ κίνδυνο γι' αὐτήν και πρέπει να θανατωθεῖ για να διαφυλαχθεῖ η τάξη και η ἰσορροπία του συνόλου. Ἀπὸ την ἀυστηρότητα της θανατικής ποινῆς γίνεται ἀντιληπτό πως ο Δίας δε μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα

των δύο αρετών στους ανθρώπους, μια και δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής του φύσης και ότι ο σκληρός νόμος που τις επιβάλλει είναι «έργο του χρόνου, της πικρής πείρας και της ανάγκης». Με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες διαμορφώνουν κοινωνικοπολιτική συνείδηση και αναδεικνύονται υπεύθυνοι για τη χρηστή διοίκηση, αφού αυτή εξαρτάται από το δικαίωμά τους να έχουν βαρύνουσα άποψη για τη διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων. Αξίζει να σημειωθεί πως η επιβολή της θανατικής ποινής έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα για τα μέλη μιας κοινωνίας και αποτελεί καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης των κατάλληλων προϋποθέσεων για να συγκροτηθούν οι πόλεις. Όσο αυστηροί και να είναι -ας μην ξεχνάμε- στι πρόκειται για έναν μύθο και γι' αυτό έχει συμβολική σημασία αλλά ταυτόχρονα δεν μπορούμε να παραβλέψουμε το γεγονός πως καμία άλλη ποινή δεν θα είχε αποτέλεσμα σε ένα προκοινωνικό στάδιο και σε μια απολίτιστη κατάσταση της ανθρωπότητας όπως είναι αυτή που μελετάμε. Η θανατική ποινή, λοιπόν, είναι η μόνη ποινή που μπορούν να καταλάβουν οι άνθρωποι του προπολιτικού σταδίου.

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4. α.

1. σποράδην - ε. σπαρτά
2. σκεδαννύμενοι- γ. διασκέδαση
3. άπώλλυντο - στ. πανωλεθρία
4. ικανός - ζ. άφιξη
5. μετεχόντων - η. σχολικός
6. θές- α. παρακαταθήκη

β.

1.-Πολλές φορές η εξουσία διαφθείρει τον άνθρωπο.

ή

-Οι διαρκείς προσπάθειες δωροδοκίας διέφθειραν τον δικαστή και έπαψε να είναι αδέκαστος.

2. -Χρέος του δημιουργού καλλιτεχνικών επιτευγμάτων είναι να διαθέτει κοινωνική ευαισθησία.

ή

- Οι δημιουργοί της παράστασης είναι ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από το αποτέλεσμα.

B5. Ο Καλλικλής στο δοθέν απόσπασμα αντιπαραθέτει τους θετούς νόμους της κοινωνίας με το φυσικό δίκαιο αναδεικνύοντας το δεύτερο ως ανώτερο από κάθε άποψη «Η ίδια η φύση δείχνει ότι είναι δίκαιο». Στο θετό δίκαιο εκείνοι που καθορίζουν τους νόμους είναι οι ανάξιοι άνθρωποι με αποκλειστικό γνώμονα τα ατομικά τους συμφέρον. Είναι άνθρωποι ιδιοτελείς, ανίκανοι και ενδεχομένως αυτό που τους κρατάει στην εξουσία είναι το γεγονός πως υπερτερούν πλειοψηφικά σε σχέση με τους ικανούς ανθρώπους που αποτελούν μειοψηφία. Οι τελευταίοι με τη σειρά τους αδυνατούν να διεκδικήσουν δικαιώματα επειδή φοβούνται σκεπτόμενοι πως «η πλεονεξία είναι κάτι άσχημο και άδικο και ότι το να ζητά κανείς να έχει περισσότερα από τους άλλους είναι ο πυρήνας της αδικίας». Στο φυσικό δίκαιο όμως σε αντιδιαστολή με τους θετούς νόμους δε θα είχαν καμία αξία οι πολλοί και οι τυχαίοι αλλά η ίδια η φύση επιδεικνύει τον καλύτερο και θα τον προικίζει «Η ίδια η φύση, ωστόσο, δείχνει, κατά τη γνώμη μου, ότι είναι δίκαιο όποιος είναι καλύτερος και δυνατότερος να έχει περισσότερα από τον χειρότερο και τον πιο αδύνατο».

Στον Πρωταγόρα από την άλλη προβάλλεται η ηθική διάσταση της αδικίας. Η φράση «ήδίκουν αλλήλους» μας δείχνει πως ο άνθρωπος αντιμετωπίζει τους άλλους με βάση την ηθική του υπόσταση. Λόγω της έλλειψης πολιτικής οργάνωσης οι άνθρωποι άρχισαν να αδικούν ο ένας τον άλλο και να αλληλοσκοτώνονται με αποτέλεσμα να βρεθούν πάλι στην ίδια χασοτική κατάσταση από την οποία ξεκίνησαν «ώστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο». Οι άνθρωποι αδικούν ο ένας τον άλλο διότι από τη φύση τους δε διέθεταν την πολιτική τέχνη. Εδώ βλέπουμε λοιπόν πως ο φυσικός νόμος δεν μπορεί να ισοσταθμίσει τη δικαιοσύνη και χρειάζεται να θεσπιστεί ένα θετό δίκαιο προκειμένου να παλέψουν τις συνέπειες της αδικίας. Ο Δίας θα αναπληρώσει την έλλειψη του φυσικού δικαίου διανέμοντας την αιδώ και δίκη. Η παρέμβασή του σηματοδοτεί το ανώτατο στάδιο στην αξιολογική κατάσταση των σταδίων εξέλιξης του ανθρώπου. Στην περίπτωση του Καλλικλή λοιπόν το θετό δίκαιο είναι ακατάλληλο να αντιπαλέψει την αδικία που επικρατεί ενώ σύμφωνα με τον Πρωταγόρα αποτελεί ρυθμιστή προκειμένου να

εξασφαλιστεί η δικαιοσύνη ή η αδικία στις πόλεις. Ομοιότητα των δυο αποσπασμάτων αποτελεί το γεγονός πως τόσο η δικαιοσύνη όσο και η αδικία αφορά τις σχέσεις μας με τους άλλους, συνδέονται με την κοινωνία και δε νοούνται εκτός κοινωνικής οργάνωσης.

Γ1. Ο Άνυτος λοιπόν, ακόμα και μετά από το θάνατο του, έχει κακή φήμη εξ αιτίας της κακής αγωγής του γιου του και της δικής του αλαζονικής συμπεριφοράς. Ο Σωκράτης πάλι επειδή εγκωμίαζε τον εαυτό του στο δικαστήριο, τράβηξε πάνω του τον φθόνο κι οδήγησε πιο πολύ τους δικαστές να τον καταδικάσουν σε θάνατο. Σ' εμένα μάλλον φαίνεται ότι έχει τύχει μοίρας (θανάτου) αγαπητής στους θεούς.

Γ2. Ο Ξενοφών στο συγκεκριμένο απόσπασμα απο την «Απολογία Σωκράτους» διατυπώνει τις κρίσεις του για τη στάση που τήρησε ο φιλόσοφος στο δικαστήριο και θεωρεί ότι ο Σωκράτης επέδειξε μεγάλη ψυχική δύναμη. Όπως ακριβώς δεν επέδειξε δειλία απέναντι σε οτιδήποτε θεωρούσε αγαθό, με τον ίδιο τρόπο αντιμετώπισε και την πιο δυσμενή περίπτωση για τη ζωή του –τον θάνατο, τον οποίο όχι μόνο αποδέχτηκε αδιαμαρτύρητα όταν του καταλόγισαν την ποινή αλλά εύθυμα αποδέχτηκε και την εκτέλεση της (τοῦ μὲν γὰρ βίου τὸ χαλεπώτατον ἀπέλιπε ...ἰλαρῶς καὶ προσεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐπετελέσατο). Ο Ξενοφών εξαιτίας αυτής της αγέρωχης στάσης του φιλοσόφου θυμάται τον Σωκράτη για τη σοφία του και τον επαινεί όποτε που επανέρχεται στη μνήμη του, θεωρώντας ταυτόχρονα αξιωμακάριστο κάθε άνθρωπο που γνώρισε προσωπικότητα πιο ωφέλιμη απο αυτή του φιλοσόφου (ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν τοῦ ἀνδρὸς τὴν τε σοφίαν καὶ ...ἐκεῖν ον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω.)

Γ3.

α. ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι· τῶν μὲν γὰρ βίων τὰ χαλεπώτερα.

β. ἔγνω- γνώθι

ζῆν-ζῆ

τεθνάναι-τεθνηκώς ἴσθι/τεθνεώς ἴσθι

Γ4.

α. διὰ τὸ μεγαλύνειν:εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ἐποίησε καταψηφίσασθαι

τοῦ ζῆν: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική συγκριτική ως β' ὀρος σύγκρισης από το επίθετο συγκριτικού βαθμού κρεῖττον

τοῦ ἀνδρὸς: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική κτητική στη λέξη «σοφίαν»

ἀξιομακαριστότατον: 1. Κατηγορούμενο αντικειμένου στο «ἄνδρα» μέσω του δοξαστικού ρήματος νομίζω ἢ

2. κατηγορούμενο στο υποκείμενο ἄνδρα μέσω του εννοούμενου αντικειμένου (εἶναι) του ρήματος νομίζω

β. Υπόθεση: εἰ συνεγένετο (εἰ+ Οριστική) - Απόδοση :νομίζω (Οριστική)

Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το πραγματικό.

Το προσδοκώμενο: Υπόθεση: ἔαν+ συγγένηται -Απόδοση: νομιῶ